

Małgorzata Kalinowska

Uniwersytet Wrocławski

O radzieckiej literaturze jidysz. Czy była popularna?

Recenzja: Gennady Estraiikh, *In Harness. Yiddish Writers' Romance with Communism*, Syracuse University Press, Syracuse-New York 2005, ss. 242.

Badania naukowe dotyczące literatury żydowskiej XX wieku w Europie Środkowej i Wschodniej spotykają się z coraz większym zainteresowaniem ze strony naukowców. Gennady Estraiikh jest historykiem i publicystą oraz autorem kilku monografii dotyczących literatury jidysz w okresie porewolucyjnym, w kontekście przemian ideologicznych na świecie. Jego dzieła wnoszą ogromny wkład w badania nad kulturą żydowską XX wieku.

Monografia Estraiikha *In Harness. Yiddish Writers' Romance with Communism* (*W zaprzęgu. Romans pisarzy jidysz z komunizmem*¹) jest dokładną i obiektywną pracą historycznoliteracką dotyczącą twórczości w jidysz w pierwszej połowie XX wieku. Autor zwraca przede wszystkim uwagę na stosunek pisarzy pochodzenia żydowskiego (tworzących w języku jidysz) do ideologii komunizmu. Zagadnienie to dopiero zyskuje popularność pośród naukowców. Jak podkreśla rosyjski badacz literatury żydowskiej Michaił Krutikow, badania nad radziecką kulturą jidysz od kilku lat spotykają się z zainteresowaniem kręgów akademickich, ponadto zdominowane są przede wszystkim przez anglojęzyczne kręgi judaistyczne². Monografia Estraiikha jest pierwszą tak obszerną, a zarazem krytyczną próbą analizy radzieckiej literatury żydowskiej³. Autor dzieli swoją książkę na kilka rozdziałów, w których charakteryzuje życie literackie w ujęciu chronologicznym i geograficznym oraz wyróżnia główne kierunki rozwoju zarówno prozy, jak i poezji w języku jidysz. Opisuje ponadto sam rynek wydawniczy, podkreślając, że w omawianym okresie dopuszczano pewną swobodę twórczą pod warunkiem jednoczesnego funkcjonowania w ramach ideologicznie kreowanego rynku wydawniczego.

W swojej monografii Estraiikh analizuje sytuację polityczną i artystyczną w głównych ośrodkach literatury jidysz z perspektywy wpływu ideologii komuni-

¹ Wszystkie przekłady zamieszczone w nawiasach są mojego autorstwa.

² M. Krutikow, *Byli sotni idyszskich pisatielej, o kotorych siejczas nikto nie znajet*, „Liechaim” 2014, nr 266.

³ Ze względu na migracyjny charakter kultury jidysz opracowania dotyczące radzieckiej literatury żydowskiej stanowią pomocne źródło w badaniach dotyczących również polskiej literatury jidysz. Literatura i kultura żydowska ze względu na swoją specyfikę jest w pewien sposób niezależna od granic państwowych. Związek Radziecki, będący jednym z głównych przedwojennych centrów kulturowych razem z Polską i Stanami Zjednoczonymi, był również wypadową dla nowych trendów oraz literacką inspiracją dla polskich autorów jidysz. Główni autorzy migrowali między ośrodkami kulturowymi, wydawali swoje utwory zarówno w Związku Radzieckim, jak i w Polsce. Z tego również powodu działania literackie oraz kulturowe w ZSRR miały bezpośredni wpływ na sytuację literatury jidysz w Polsce.

stycznej na twórców żydowskich. Wyróżnia pojęcie „comintern writers” („pisarze Kominternu”), podkreślając przy tym międzynarodowy charakter zjawiska, które nie ograniczało się tylko do terytorium ZSRR⁴. Według Estraiicha „pisarze Kominternu” byli przedstawicielami swego rodzaju literackiej międzynarodówki komunistycznej. Niezależnie od miejsca zamieszkania należeli do tej samej grupy, reprezentującej podobne poglądy literackie, będącej jednocześnie zależną i lojalną wobec centrum ideologicznego znajdującego się w radzieckiej Moskwie. Mimo pozornej swobody ich twórczość była w pełni uzależniona od potrzeb władzy i rynku wydawniczego. Autorzy, którzy przed rewolucją debiutowali jako pisarze awangardowi, dość szybko zostali wciągnięci w machinę nacjonalnej polityki Związku Radzieckiego, a ich twórczość bardzo często ewoluowała w kierunku masowej kultury proletariackiej. Estraiikh w swoich badaniach udowadnia, jak powszechnym i aktualnym zjawiskiem w kręgu literatury jidysz było zaangażowanie polityczne pisarzy i poetów.

Jednym z zagadnień omawianych przez badacza jest literatura dla dzieci, będąca istotnym elementem twórczości autorów żydowskich w Europie Wschodniej. Wielu pisarzy i poetów tworzących w języku jidysz działało również w dziedzinie tej literatury. Okres lat dwudziestych stanowi szczytowy moment jej rozwoju. W prace nad literaturą dla dzieci w jidysz, wydawaną w stosunkowo dużych nakładach, angażowano zarówno pisarzy, poetów, jak i artystów żydowskich⁵. W albumie *Kultur-Liga. Chudożnij awangard 1910–1920-ch rokiw*, wydanym w Kijowie w 2007 roku, przedstawiono wkład artystów plastyków w rozwój żydowskiej literatury dla dzieci lat dwudziestych XX wieku⁶. Literatura i sztuka w pełni tutaj z sobą współgrają; dopiero literatura połączona z grafiką daje ostateczny ówczesny obraz wspomnianej wyżej twórczości dla dzieci. Estraiikh kilkakrotnie podkreśla, iż poezja i proza pisane z myślą o dzieciach i młodzieży stanowią ważny element dorobku kultury jidysz. Badacz, przy analizie biografii i twórczości Lejba Kwitko, który dzięki tekstom pisanym dla dziecięcego i młodzieżowego odbiorcy jest porównywany przez krytykę do Kornieja Czukowskiego, podkreśla rangę literatury dla dzieci i młodzieży w kontekście całej historii literatury jidysz⁷.

W *In Harness. Yiddish Writers Romance with Communism* Estraiikh przedstawia i dokładnie charakteryzuje pewien wycinek z historii literatury jidysz. Jego badania są szczegółowe i odkrywcze: kreśli nie tylko drogę rozwoju literatury i kultury żydowskiej, lecz także relacje między ideologią i polityką a sztuką. Pod-

⁴ G. Estraiikh, *In Harness. Yiddish Writers' Romance with Communism*, Syracuse-New York 2005, s. IX.

⁵ *Ibidem*, s. 41–42.

⁶ *Kultur-Liga. Chudożnij awangard 1910–1920-ch rokiw*, red. H. Kazowskij, Kijew 2007, s. 25–37.

⁷ *Ibidem*, s. 134.

czas lektury książki można zauważyć, iż literatura masowa od pewnego momentu stała się nieodzownym elementem życia literackiego pisarzy jidysz w ZSRR.

Badania Estraiha wypełniają lukę w wiedzy i pozwalają zrekonstruować pełniejszy i bardziej obiektywny obraz rzeczywistości literackiej pierwszej połowy XX wieku nie tylko w Europie Wschodniej, ale również w dużych ośrodkach kultury jidysz na Zachodzie. Mimo że Estraih w swojej monografii analizuje sylwetki pisarzy i poetów pozornie niezaangażowanych w kulturę masową, przytaczany przez niego kontekst polityczny dowodzi, iż naciski ideologiczne władzy stopniowo przekształcały kulturę niezależną w kulturę tworzoną z myślą o masach robotniczych.

Gennady Estraih w *In Harness...* z dbałością o szczegóły odtwarza realia pierwszej połowy XX wieku. W oparciu o kroniki, wspomnienia, listy, dokumenty oraz publikacje tworzy charakterystykę epoki. Zwraca uwagę na kwestie literackie, artystyczne i teoretycznoliterackie, nie zapominając przy tym o sytuacji politycznej i wydawniczej. Opisuje życie literackie nie tylko z perspektywy bohemy, lecz także od strony aparatu państwowego. Ta wielopłaszczyznowa analiza pozwala ujrzeć obiektywny i realny obraz kultury jidysz lat 20. i 30. XX wieku.

Ogromną część pracy Estraiha zajmuje analiza materiałów drukowanych. To właśnie na publikacjach, a przede wszystkim na badaniach czasopiśmiennictwa żydowskiego tamtego okresu, opiera się większa część monografii.

Problematyka poruszana w *In Harness. Yiddish Writers' Romance with Communism* jest bardzo szeroka. Pierwsza połowa XX wieku to okres największego rozkwitu kultury jidysz na świecie. Jednym z głównych ośrodków rozwoju literatury żydowskiej był Związek Radziecki. Wielu artystów w postulatach bolszewików widziało nadzieję i szansę na rozwój. Temat monografii Estraiha jest więc obszerny i wielopłaszczyznowy. Autor w swoich badaniach skupia się przede wszystkim na analizie historycznoliterackiej. Odtwarza obiektywny i ogólny obraz epoki. W swoich rozważaniach niewiele miejsca poświęca jednak analizie tekstów literackich. A szkoda: w wypadku badań dotyczących wpływu ideologii komunizmu na literaturę analiza przemian poezji i prozy wydaje się niezbędna do przedstawienia pełnego obrazu epoki. To właśnie w oparciu o interpretację tekstów na przestrzeni kilkudziesięciu lat najłatwiej zaobserwować dynamikę zmian ideologicznych wśród artystów. Pewnym mankamentem jest też fakt, iż monografia kierowana jest przede wszystkim do osób mających już pewną ugruntowaną wiedzę dotyczącą kultury i literatury jidysz.

Praca Estraiha jest przeglądem zjawisk i przemian, a nie podręcznikiem historii literatury. Brak szczegółowych charakterystyk sylwetek oraz biografii najbardziej zasłużonych pisarzy i poetów wynika więc z ogólnej tezy książki, która zasadniczo ma na celu przedstawienie całościowego obrazu relacji między środowiskiem literackim a ideologią. Autor wprowadza oczywiście przykłady indywidualnych relacji pisarzy i poetów z władzą, ale nie przedstawia przy tym szcze-

głównych biogramów: historie takie mają posłużyć za przykład, nie są natomiast impulsem do analizy całej biografii i twórczości danego twórcy.

Mimo pewnej dysproporcji analizy tekstu w stosunku do całości badań przedstawionych w monografii autor wnosi ogromny wkład w prace nad kulturą jidysz. Jego ujęcie, w którym dokonuje analizy z perspektywy zaangażowania ideologicznego pisarzy, jest ujęciem nowatorskim. Wnioski badacza ukazują nowe spojrzenie na ideologiczny charakter kultury i literatury żydowskiej pierwszej połowy XX wieku. Szczegółowość oraz obiektywizm badacza czynią monografię wartościowym źródłem wiedzy o literaturze i kulturze jidysz nie tylko w Związku Radzieckim, lecz także w obrębie środowisk pozornie niezwiązanych ideologicznie z komunizmem. *In Harness. Yiddish Writers' Romance with Communism* jest więc niewątpliwie zarówno interesującym źródłem wiedzy, jak i rzetelną bazą do prowadzenia dalszych badań na temat literatury jidysz pierwszej połowy XX wieku oraz literatury radzieckiej w jej wielonarodowym kontekście.

Anna Woźniak

Uniwersytet Wrocławski

Pies — cudowny lek na całe zło?

Recenzja: Paulina Zwolska, *Pies. Antyczny przyjaciel*, Wydawnictwo Avalon, Kraków 2014, ss. 179.

Książka Pauliny Zwolskiej *Pies. Antyczny przyjaciel* to próba przekrojowego spojrzenia na miejsce psa w antycznym świecie. Autorka jest absolwentką Nauk Historycznych i Pedagogicznych na Uniwersytecie Wrocławskim, prywatnie zajmuje się szkoleniem psów. W swojej książce łączy pasję zgłębiania tajemnic życia codziennego starożytnych oraz rozległą wiedzę na temat behawioru psów.

Kompozycja i dobór materiału badawczego

Autorka podzieliła książkę na trzy części: *Najwcześniejsze ślady psów*, *Psy na Bliskim Wschodzie*, *Psy w świecie Grecji i Rzymu*, poprzedzone wstępem i zwieńczone zakończeniem. Kompozycja książki jest nierównomierna, ostatnia część jest znacznie dłuższa od poprzednich, zagadnieniom Bliskiego Wschodu autorka poświęca jedynie 26 stron. Mimo przedstawienia ciekawych informacji z punktu widzenia współczesnych badań np. nad dyskursem kynologicznym, jak rozwój hodowli psów rasowych w starożytnym Egipcie¹, czytelnikowi pozostaje

¹ P. Zwolska, *Pies. Antyczny przyjaciel*, Kraków 2014, s. 50.